

NO. I

1996

A D A L Y A

SUNA - İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ - RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA - İNAN KIRAÇ
AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ

ANNUAL OF THE
SUNA & INAN KIRAÇ - RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Kurulu / Advisory Board Prof. Dr. Fahri IŞIK
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Doç. Dr. Havva YILMAZ
Yayın Yönetim / Editör Kayhan DÖRTLÜK

Çeviriler / Translations Doğan Türker
T.M.P. Duggan
Margaret Payne

Yazışma adresi / Mailing address Kaleiçi Barbaros Mah. Kocatepe Sokak 25
ANTALYA-TÜRKİYE

ISSN 1301 - 2746

İÇİNDEKİLER

Refik DURU

Burdur Bölgesi Neolitik Çağ Mimarlığı ve Anadolu'daki Çağdaşları Arasındaki Konumu Hakkında	1
--	---

Fahri IŞIK

Pamfilya ve Anadolu Gerçeği	23
-----------------------------------	----

Sencer ŞAHİN

Perge Kentinin Kurucuları ve Plancia Magna	45
--	----

Esin OZANSOY

Malatas'ın Khronographia'sında Iustinianos Dönemi Doğa Olayları	53
---	----

Nevzat ÇEVİK

Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası	61
---	----

S. Yıldız ÖTÜKEN

Likya Ortaçağ Araştırmaları ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı	73
--	----

Kenan BİLİCİ

Alanya Kalesi Kazısından Çıkan Bir Duvar Çinisi	87
---	----

H. Örcün BARIŞTA

Antalya'nın Bazı Evlerinden Çalık Köşeler	95
---	----

Muhammet GÜÇLÜ

XIX. Yüzyılın Sonlarında Antalya'nın İdari ve Demografik Yapısı	105
---	-----

Giray ERCENK

Hangi Murat Paşa?	111
-------------------------	-----

Musa SEYİRCİ - Ahmet TOPBAŞ

Antalya Yöresi Motifli Yörük Mezartaşları	115
---	-----

Nevzat ÇEVİK*

Elmalı Yaylası Geç 4. Zaman'da - Pleistosen - oluşur. Antalya'nın 120 km. batısında, bir bitek Toros yaylasıdır. Bitekliğine bağlı olarak da prehistorik zamanlardan başlayarak tarımı ve hayvancılığı kendine geçim kaynağı olarak seçen insanlara yurt olagelmiştir.

1841'de bölgeye gelen Fellows ile yüzyılın başındaki Woodward ve Ormerod Antalya'nın güney ve batısındaki Prehistorik yerleşimleri inceleyen ilk bilim adamlarıdır. Son zamanlarda ise Prehistorik araştırmalarıyla J. Yakar Elmalı arkeolojisinde öne çıkmıştır¹. Erken gezginlerin yüzey araştırmaları dışında erken Elmalı kültürleriyle en çok ilgilenenlerin başında M. Mellink gelir². Mellink'in amacı asal olarak Kalkolitik ve Bronz Çağ sorunlarını çözmektir³. Mellink'in gerçekleştirdiği Karataş kazıları Elmalı'nın Prehistorik geçmişini aydınlatan önemli veriler sunmuştur. Hâlâ karanlık olan dönemlerin aydınlatılması konusunda bekleneler şimdilerde Hacimusalar Höyük'te odaklanmıştır. Prehistorik çağlara ilişkin çoğalan bilgilerimize karşın bölgenin tarihsel dönemleri konusunda yeterli çalışmalar yapılmış değildir. Bean'in yazıt ağırlıklı incelemeleri de Elmalı'nın "arkeolojik resmini" tamamlamada yetersiz kalmıştır. Yaptığımız ön araştırmalarda saptanan pek çok kalıntıya arkeoloji literatüründe rastlamayışımız çok daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerektiğini gösterdiği gibi, asıl üstünde durulması gereken dönemin, kalıntıların yoğunluğu ve kültürel sorunlar içeren "Likya" olması gerektiğinde de belirleyici olmuştur. Bu nedenle, bilinen bazı önemli höyük ve yerleşimler çok kısaca hatırlatıldıktan sonra, özellikle daha önceden tanınmayan İslamlar gibi yerleşimlerin üstünde durulmuştur.

Elmalı çevresindeki önemli merkezler şunlardır:

Karataş Höyük: (Res.1) Ovanın erken tarihine ilişkin bilgi edinebildiğimiz, bugüne dek kazısı yapılan tek höyük, Elmalı'nın 7 km. kuzeydoğusunda yer almaktır. Höyükte Mellink tarafından yapılan kazıda çıkarılan seramikler 5. ve 4. binyıllara tarihlenir. Ayrıca, Erken Tunç Çağ'ın sıvalı kamyosu teknisiyle yapılmış megaron tipi konut ortaya çıkarılmıştır⁴.

Hacimusalar Höyük: (Res.2) 10 m. yüksekliği ve 250-300 m. ölçüleriyle Hacimusalar Höyük yayla kültürlerinin ortaya çıkarılışında hep bir umut kaynağı olagelmiştir⁵. Elmalı Ovası'nın en büyük yerleşimidir. Hacimusalar ve Beyler köyleri arasındadır. Beyler Höyük olarak da bilinir. Yüzey seramigine göre Erken Kalkolitik'de yoğun yerleşim gören tepede Neolitik Çağ'a ilişkin salt bir parça seramik ele geçmiştir. Höyük'deki geç dönem tanıkları, halkın Beyler Köyü'nde yapılarında kullandıkları blok taşlar, sütun parçaları ve bir eve yapı taşları olan yazılı parçalardır⁶.

Buralia: Podalia olarak da bilinen yerleşim Avlan Göl-tarla'nın kuzeyindedir. Geç Kalkolitik buluntulardan başka 10 adet yazıt bulunmuştur⁷. Yazılı taşlar köyün okulu, camisi ve evlerinin duvarlarını örmede kullanılmıştır.

* Yard. Doç. Dr. Nevzat Çevik, Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü - ANTALYA.

** Elmalı çevresinde derlenen veriler kısmen "1993 Elmalı Sedir Ormanları Sempozyumu"nda tarafimdan bildiri olarak sunulmuştur. Bu araştırmaları birlikte yürüttüğümüz Prof. Dr. Fahri Işık, Doç. Dr. Havva İşkan Yılmaz ve Araş. Gör. Gülbşen'a teşekkür ederim.

1 J. Yakar, Prehistoric Anatolia: The Neolithic Transformation and the Early Chalcolithic Period (1991) 126.

2 M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968", AJA 73-3, 1969, 319 vdd.; ay., "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1969", AJA 74/3, 1970, 245 vdd. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bak. C. Eslick, Mediterranean Archaeology 1, 1988, 10 vdd.

3 M. Mellink, "Local, Phrygian and Greek Traits in Northern Lycia" RA 1976, 21.

4 Karataş'ın megaron tipi evi için bak. M. Mellink, "The Early Bronze Age in Southwest Anatolia", Archaeology 22-4, 1969, 295 vd. AJA 74/3, 1970, 248 Çiz.1.; Yakar, age., 126. Likya evleri ve onların ahşap öykünmesi kaya gömütleri ile aralarındaki güçlü ilişkiye de genin ayrıntılı bilgi için bak. F. Işık - H. İşkan Yılmaz, "Structural Links Between the House and the Tomb in Lycia", HABITAT II 1996, 171 vdd.

5 F. Işık, "Likya Kaya Tapınakları", Anadolu Konf. 1995, 111. Sonuçları heyecanla beklenen Hacimusalar Kazısı'na İl. Özgen başkanlığında 1994'te başlanmıştır.

6 Hacimusalar Höyük yüzey buluntularını, Mellink'le birlikte Elmalı Ovası Prehistorya araştırmalarını sürdürün C.M. Eslick değerlendirmiştir: The Neolithic and Chalcolithic Pottery of the Elmalı Plain, Southwestern Anatolia (1978).

7 Diğerleriyle birlikte Hacimusalar Höyük yüzey buluntularını, Mellink'le Elmalı Ovası Prehistorya araştırmalarını sürdürün C.M. Eslick değerlendirmiştir: The Neolithic and Chalcolithic Pottery of the Elmalı Plain, Southwestern Anatolia (1978)

Dinsiz: Korkuteli-Elmalı yolunun batısında Müğren yolunun güneyindeki sırtta Kalkolitik Çağ'da yaşandığına ilişkin izler vardır. "Dinsiz'de ele geçen çömlekler Bağbaşı ve Karaburun Kalkolitik buluntularıyla benzerdir"⁸. Ancak bunlar daha kırmızı ve kahverengidir.

Akçay Höyük: Elmalı'nın 25 km. güneybatısındadır. Yüzeyde Neolitik çömlekler ve obsidyen aletler bulunmuştur. Seramikler el yapımı ve yuvarlak formludur. Açık kahverengi boyalı çizgisel teknikle işlenmiştir.

Bu höyükler dışında, Elmalı çevresinde Karapınar, Tekeköy, Yaka Çiftliği, Gökpinar, Arapkuyusu ve Bayındır gibi birçok höyük daha vardır. Yüzey seramiklerine göre yoğunlukla Kalkolitik yerleşim görmüşlerdir.

Elmalı çevresi höyüklerin alçak yapıları ve seramik buluntuları genellikle Neolitik ve Kalkolitik Çağlar'da kısa yerleşimler olduğunu gösterir. Ancak bugüne dek tam sağlıklı katmansal sonuçlar veren bir höyük kazılmadığından Elmalı çevresindeki yerleşimlerin kronolojisini de tam elde edebilmiş değiliz.

İlk üreticiliğe dayalı yerleşim döneminin sözkonusu olduğu Yeni Taş Çağ'ında (8000-5500) Elmalı Ovası'nda da artık yapılmış konutlarda yaşamaya, birtakım yiyecekler depolanmaya ve bazı hayvanlar artık evcilleştirilmeye başlanmıştır. G. Child'a bakılırsa bu "Neolitik Devrim"dir⁹. Ancak insanın doğa ile ilişkisini kendi tarafına çevirmeyi başardığı bu dönemde asıl olarak binlerce yıllık birikimin kaçınılmaz sonucudur; bir kültürel evrimdir.

Elmalı höyüklerinden toplanan çoğu seramikler Kalkolitik Dönem'e aittir. Bu dönem adını maden aletlerin yanında taş aletlerin de kullanımının sürdürmesi nedeniyle taş ve maden kelimelerinin birleşiminden almıştır¹⁰. Artan üretim değişim isteğini gündeme getirince alışveriş eşyasının yazımı ve haberleşme ihtiyacı doğar ve böylece de hiyeroglif ortaya çıkar. 1000 yıl gecikmeli yazısı bulan (2000-1750) Anadolu'da maden eşya yapıldığı halde, özde "köy kültürü" aşılamayıp Taş Çağ'ı yaşıyan. Ve Anadolu, Taş Çağları'ndaki dünya liderliğini, Kalkolitik'te yazısı bulan Mısır ve Mezopotamya'ya kaptırır.

Eslick Elmalı'nın Tunç Çağ öncesi seramikleri üç ana kümeye ayırrı¹¹. "Akçay-Gökpinar kümesi, Kızılbel-Aşağı Bağbaşı kümesi ve Bağbaşı ve Karaburun kümesi".

Elmalı Yaylası'nın en erken buluntuları Akçay ve Gökpinar seramikleridir. Bunlarda izlenen boru biçimli kulp Anadolu'da yaygındır. En yakın benzerlerini Hacılar IX-VII. katmanlarda bulur. Neolitik döneme tarihelenen bu çömlekler yuvarlak formlu ve genellikle kırmızı astarlıdır¹².

Orta Kalkolitik Çağ yerleşiminin tanıkları ise yine aynı merkezlerdedir. Bu dönem seramikleri genellikle iri taneli kumla yapılmıştır ve açık renk astarlıdır; form hâlâ yuvarlaktır.

Antalya çevresi Karain'den bu yana yerleşim göremektedir¹³. Gerçi arada Neolitik öncesi ve Demirçağ gibi kesintiler de vardır. Neolitik'teki kesintinin yapılacak mağara ve höyük kazılarıyla çözülebileceği düşünülmekteyken, Demirçağ'da yerleşimin gerçekten azalmış olabileceği ve bu çağda

8 J. Yakar, Prehistoric Anatolia : The Neolithic Transformation and the Early Chalcolithic Period (1991) 127.

9 G. Child, Kendini Yaratın İnsan: İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi (1978) 71.

10 E. Akurgal, Anadolu Uygarlıklar (1990) 24 vd.

11 Yakar, age., 127.

12 J. Mellart , "Excavations at Hacilar", AnatSt XI, 1961, 41 vdd; Eslick, age., 136'da "Elmalı Ovası'nın ayrı bir seramik merkezi olmadığını, ancak Neolitik Çağ'da belirli bir bölge olduğunu belirtir.

13 Paleolitik'ten itibaren yerleşim gören Antalya'nın mağaralarında gizli Prehistorik geçmişi için genel olarak bk. I. Yalçınkaya, Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipoloji ve Karain Mağarası (1989); ay., "1986 Yılı Karain Kazısı", IX. KST 1986, 18 vd.; E. Bostancı, "A New Upper Paleolithic and Mesolithic Facies at Belbaşı rock-Shelters on the Mediterrenian Coast", Belleten 102, 233 vdd.

artık yaylanın güneyindeki dağlardan kıyıya doğru inilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Buna karşın Elmalı çevresinin tamamen terkedilmediği de Karataş'ta ele geçen birkaç parça seramik ve tümülüslerden bellidir¹⁴. Bağbaşı ve Karataş'ta tesadüfen ele geçen bazı parçalar dışında Klasik yerleşimler ve Demir Çağ'a ilişkin iz yoktur. Sadece birkaç Demir Çağ pitos mezarı bulunmuştur¹⁵.

Coc sayıda höyükün verdiği yüzey ve kazı buluntuları Elmalı çevresinde Kalkolitik Çağ'ın yoğun yaşandığını ortaya koymustur. Üstelik seramiklerden Teke Yarımadası'nın kendine özgü yanları da olan bir Kalkolitik oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yerel özgünlükleri olması yanında, Elmalı gerçekte Anadolu Neolitik ve Kalkolitik kültürünün doğal bir uzantısıdır: Seramik ve mimari buluntular, özellikle dikdörtgen planlı, iki bölümlü konutlarıyla Hacılar ya da Çatalhöyük gibi birçok çağdaş merkezden ayrılmamaktadır.

Dışarıdan bakıldığından küçük tepelerden öteye gitmeyen Höyükler aslında değerlendirilebildiklerinde bizi eski çağlara ulaştıracak veri depolarıdır: binlerce yıllık yaşanmışlık üstünü kendi elleriyle örtmüşt, mekân ve insan birlikte geldikleri gibi katmanlaşarak toprağa dönmüşlerdir höyükte.

Höyükler gibi çevrenin doğal bir üyesi görünümündeki tümülüslerde durum amaca koşut olarak farklıdır: Burada tepe kendiliğinden oluşmaz, insan eliyle yükselir ve tek amaç bir mezarı gizleyip korumaktır. Demir Çağ'ın görkemli gömütlerini günümüze taşıyan sistemleri güvenilirlikte yaniltmamışlardır.

Tümülüsler Bayındır çevresi ve Sögle-Göçmen yolunun güneybatısında yoğunlaşır. Elmalı tümülüsleri bir mezardan odası üzerine yiğilmiş tepeden oluşan ana hatlarıyla ortak tümülüs geleneğine uymakla birlikte kendine özgü yanlara da sahiptirler. Bu "özgünlük" biraz da Frigya, Lidya ve Likya bölgelerinin mimari gelenekleri etkisinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Ancak ağırlık Frigya'dan yanadır¹⁶. Çünkü, mezardan mimarisindeki en önemli belirleyici unsurlardan biri olan giriş yolu (dromos) Lidya tümülüslerinde varken, Frigya ve Elmalı tümülüsleri dromossuzdur. Aynı biçimde Lidya ve Karya tümülüslerinde izlenen, yığma tepenin akmasını önleyici çevresel set duvarı da Frig ve Elmalı'da görülmez. Ve zaten Frigya'nın ahşap mezardan odası da Lidya'da bilinmemektedir¹⁷. Lidya tümülüsleri dromoslu, taştan mezardan odalarıyla Miken mezardan mimarisini çağrıştırmaktadır. Taş yığma tepesiyle Elmalı tümülüsleri, toprakla örtülü Frig ve diğer örneklerden ayırlıyorsa da, bu sadece eldeki hazır malzemenin dere yatağındaki çakıl olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ele alınması zorunlu Likya örnekleri ise henüz kazısı yapılan bir örnek olmadığından gereğince değerlendirilememektedir. Ancak, salt Phellos ya da Kyeneai çevresinden bilinen tümülüsler¹⁸ bile Likya'da bu eski Frig geleneğinin, olasılıkla da kaya mezarlari öncesi gömmeler için kabul gördüğünü düşündürmektedir.

En iyi örnekler, M. Mellink ve Antalya Müzesi'nin yürüttüğü kazılarla ortaya çıkarılan Kızılbel, Karaburun ve Bayındır tümülüsleridir¹⁹.

14 M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1970", AJA 75-3, 1971, 250 vd., Res.6-27.

15 ay., "Local, Phrygian and Greek Traits in Northern Lycia", RA 1976, 21.

16 Frig tümülüsleri için genel olarak bak. R. Young, Three Great Early Tumuli (1981)

17 Lidya tümülüslerini örnekleyen Hamamkaya için bak. R. Dinç - M. Önder, "Kayapınarı - Hamamtepe Tümülüsu Kurtarma Kazısı", III. Kurtarma Kazıları 1992, 31 vdd., Çiz.1-2.

18 Likya tümülüs örnekleri, Kyeneai Bölgesi Yüzey Araştırmaları'nda F. Kolb ekibinde birlikte çalışan T. Kahya'nın bilgilerine dayanmaktadır.

19 K. Dörtlük'ün, Antalya Müzesi ekibiyle yaptığı kazıyla ortaya çıkarılan Bayındır C ve D tümülüsleri, hem mimarileri hem de çok özel buluntularıyla bölge ve Anadolu arkeolojisine yeni boyutlar kazandıracak önemli veriler içermektedirler: K. Dörtlük, "An Excavation That Will Change the Historical Geography of the Phrygians: The New Phrygian Tumuli Excavated in Antalya", Image of Turkey 14, 1988, 22 vdd.; ay., "Bayındır: I Tesori dei Frigi", Archeo Attualita Del Passato 65, 1990, 40 vdd., ay.; Anadolu Konf. 1995, 97 vdd., ay.; "Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı", KST X- 1, 171 vdd. Bu kazıya ilişkin tüm veriler K. Dörtlük ve özellikle, ünlü fildişi yontucukları da F. Işık tarafından kapsamlı bir kitap olarak yayına hazırlanmıştır: F. Işık, Die Ephesischen Statuetten von Elmalı mit einem Beitrag von K. Dörtlük, Lykia 4, 1997 (Baskıda).

Karaburun: Elmalı-Karataş arasındadır. Kazılarla ortaya çıkarılan tümülüsun kesme taştan mezar odasının tüm duvarları resimlerle bezelidir. Ana sahnede klinede uzanmış bey ve ona içki sunanlar resmedilmişken yan duvarlarda savaşçı, araba sahneleri ve sandal ulaşımı işlenmiştir²⁰.

Kızılbel: Elmalı'nın 5.5 km. güneybatısındaki Uzunburun'dadır. Yığma tepenin altında kesme taştan, üçgen çatılı dikdörtgen bir mezar odası vardır. Karaburun'da olduğu gibi Kızılbel'in de önemli yanı duvar resimleridir. Mezar duvarını oluşturan büyük bloklara frizler halinde resimler işlenmiştir: Atlılar, savaşçılar, gorgo gibi bilinen sahneler yanında Elmalı doğal çevresindeki değişimi çok canlı bir biçimde vurgulaması açısından en önemli ve özgünü av sahnesidir: Sandaldaki iki kişiden biri sırkla sandalı yüzdürürken diğeri zıpkınla balık avlamaktadır²¹. Bugün izi bile kalmayan, üstelik amaçlanan tarımın da yapılamadığı söylenen Karagöl'de geçen bir balık avı sahnesidir bu. İÖ.6. yy'ın 2. yarısına tarihlenen bu sahne gerçekten geçmişte kalmıştır artık²².

Elmalı YayLASı coğrafi olarak içinde bulunduğu Teke Yarımadası'nın kültürel sınırlarına, İÖ.4. yy'da Likya'yla girmeye başlar, daha önce kıyılardan farklı bir İç Anadolu kültürü sergilemektedir. Bu farklılık Elmalı'nın güneyi dışında sonraki dönemler için de geçerlidir. Anlaşılan, güney Elmalı'yı Likya'dan saydırılan Likyalı yazılıçılardır yerleşiklikte "mevsimlik" kavramını çoktan aşmışlar ve böylece Likya'nın kuzey sınırını çizmişlerdir. Kıyı Likya'dan Yaylaya olan bu yoğun sezonluk göç, kıyı ile yayla arasında güçlü bir bağ oluşturmuştur. Ancak, Mellink "tüm Elmalı çevresini Klasik Çağ'da Likya sınırında saymakla"²³ da yanılmaktadır. Belli ki, Likyalılar Göller Bölgesi'ne yerleşmiş, Elmalı'nın kuzeyine çıkmamışlardır. Bölgenin asıl yerlileri ise Milyas adıyla bilinen, belki de Likyalılar'la akraba başka bir budundur.

Elmalı çevresinde incelediğimiz üç önemli yerleşim, yaylanın Likyalı karakterinde yol göstericidir.

Kızılca: Elmalı-Gömbe yoluun 3 km. içerisindeki köyün yaslandığı sarp kayalık yüzünde iki kaya gömülü yeralır. Bunlardan büyük boyutlu aşağıdaki ahşap yapı taklı konstrüksiyona sahip Likya klasik gömülü geleneğinde açılmıştır²⁴. Gömütün alt kesiminde iki bölümden oluşan bir Likya yazıt yeralır (Res.3). "8. satırında Perikles adının geçtiği Likçe yazıtın"²⁵ önemli yanı bölgenin Klasik dönemde Likya sınırları içinde olduğunu ve eğer yazıt Likya kralı Perikles'ten bahsediyorsa, "Limyra ile de özel bir bağı olduğunu" yazılı kaynaklarla belgelemesidir²⁶. Daha yukarıda yeralan ikinci gömüt diğerinden farklı olarak yalındır: Salt üç yandan cepheyi dolanan üçlü silmeyle bezenmiştir (Res.4).

İslamlar: Kızılca'nın güneyinde, ana yoldan 7 km. içerisindeki köyün kuzeybatısında uzanan tepede saptadığımız kalıntılar kıyı Likya'dan bildiğimiz kaya gömütleri ve kültür dösemelerinin benzerleri yanında çok özel yeni örnekler de içerir. Kale'nin güneydoğusundaki kayalık tepede tek başına yeralan yalnız Likya kaya gömülü (Res.5) ve öndeği yamaçta bulunan yarı kalmış lahit teknesi (Res.6) ile başka lahit parçaları yerleşimin salt kalede kalmayıp çevreye de yayıldığını gösterirken, asıl kalenin bulunduğu kayalık tepe ve ona bir sırtla bağlanan küçük tepecikde şaşkıncı görkemli kalıntılar vardır.

20 M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1969", AJA 74/3, 1970, 250 vd., Lev.58-19; Karaburun mezarı duvar resimlerinin Anadolu, Pers ve Grek etkileri açısından değerlendirilmesi için bk. S.B. Jacobs, Griechische und persische Elemente in der Grabkunst zur Zeit der Achamenidenherrschaft (1987).

21 age., 251 vd., Lev. 59-61.

22 M. Mellink, "A Sample Problem from the Painted Tomb at Kızılbel", XXVII Actes Du colloque sur la Lycie Antique, 1980, 15 vdd.

23 M. Mellink, "Local, Phrygian and Greek Traits in Northern Lycia", RA 1976, 21 vd.

24 age. 23 Res.2; G.E. Bean, Journeys in northern Lycia 1965-67, TAM 4 (1971) 22 vd. res.31.

25 G.E. Bean, TAM I, 104, 133.

26 age., 22 vd No: 38 Res. 32.33; M. Mellink, "Local, Phrygia and Greek Traits in Northern Lycia", RA 1976, 23.

Bunların ilki açık hava tapınımıyla ilgili kült kayalığıdır. İslamlar vadisine egemen kayalığın yüzünde yeralan kabartma stelin (Res.7) önünde, üstünde ve yanlarında 6 adet zıvana deliği yeralır (Res.8). Tam stelin üstüne gelen kare oyuk kabartmadaki zıvana ve stel bitimine tamamen uymakla, onun benzeri “taşınabilir stellerin bu yuvalara oturduğunu” kanıtlamaktadır. Pamphilya ve Likya’da tesbit ettiğimiz onlarca benzer döşemenin en çarpıcısı dağlık Likya’da Kincillardadır²⁷. Termessos’da en yakın benzerlerini gördüğümüz bu “kabartma stellerin²⁸”, zıvana delikleriyle birarada ve özellikle Tanrıça Kybele’nin stel nişi içindeki resmiyle bu döşemelere sahip alanların işlevleri konusunda kuşku bırakmamaktadır. Ve zaten kaya yüzüne oyulmuş kabartma stelin zıvana biçimini, kayalıkarda açılı kare yuvalarla da, yukarılarında böylesine stellerin dikildiğini anlatırcasına tamtamına uyuşmaktadır. Kincilar ve İslamlar örnekleri, salt zıvana oyukları ele geçen kaya alanlarında bu tür tapınım stellerinin dikili olduğunu da açıkça belgelemektedir. Bu alanın batı yanındaki ana kayaya basamaklı bir sunak açılmıştır (Res.9). İlk Hititler’le Osmankayası’nda izveren, Urartu ve Frig’de tapınım aracı olarak yaygınca kullanıldığı bilinen İslamlar benzeri sunu-çanakları Likya’da sevilerek kullanılan bir kültür döşemidir²⁹. “Likya toprağında kaya çanağı olmayan bir eski yerleşim yok gibidir”³⁰. Dağlık Likya’da süren bu yaygınlık öteki döşemeler arasındaki eş görünümülerle birlikte kıyı Likya ile aralarındaki bağlantıları tapınım kültüründe de pekiştirmektedir. Kayalıkların yaklaşık 50 m. ilerisinde bir başka önemli kabartma yeralır: Kaya yüzünde açılı 1 m. çapında çevresi silmeli kalkan, yanındaki küçüğüyle köylülerin tepeye neden “aytaşı” dediklerini açıklarcasına İslamlar vadisine bakmaktadır (Res.10). Mezar stellerinden tapınaklara, lahitlerden konutlara kadar pek çok alanda sıklıkla kullanılan kalkan örgesi, İslamlar kayalıklarında bir kült unsuru olarak artık tek başına durmaktadır. Bu kült unsurunda da İslamlar’ın yanlış olmadığı yine Kincilar açık hava tapınağı³¹ belgelemektedir. Pisida’da yoğunlukla kullanılan kalkan, Kincilar’dan örneklentiği gibi, dağlık Likya’ya da geçmiştir. Ve belli ki artık “ölü askerleri simgelemeyi” de çoktan aşmıştır.

Kült kayalıklarından yukarı tırmanıldığında Likya kaya gömütlerine yeni yorumlar getirebilecek nitelikli bir örnekle karşılaşılır. İki katlı ahşap taklısı cephesi olan gömüt (Res.11), içerde cesetlerin klineker üstündeki, ahşap lahitlere bırakıldığını belgeleyen izler taşıır. Çatıyi taşıyan alınlık direği de yerli ahşap yapı tekniğini açıkça kor öňümüze. Gömütün sağ üst yanında oyulu kabartmada oturan iki kadın arasında klineye uzanan adam içkisini içerken, yanlarında duran, daha küçük belirsiz üç figür de bunlara hizmet etmektedir³². Tüm bu kabartmaları içine alan alınlıklı panel de içinde yaşanılan mekanı oluşturarak görüntüyü, çok rastlanmayan biçimde tamamlar: Burada insanlar evlerinin içinde resmedilmiştir.

Aynı alanda, ayı avı sahneli başka bir kabartma daha vardır³³.

İslamlar’daki kabartmalar salt kaya işçiliklerinden oluşmaz, küçük tepecikde yerlesik anıt-mezar türünün en iyi örneklerinden birini sergiler: Klasik işçilikte kesme taşlarla örülü yapı, poligonal duvarlı bir temenos-teras üzerinde yeralır. Yapının tapınak mı yoksa anıt-mezar mı olduğu tam da anlaşılamamaktadır.

Macunasarı, Gügü ve Kapıkaya gibi başka benzerlerini de bildiğimiz kabartma tapınım stellerinin Likya’dan daha yaygın bir görüntü çizmeleri ve kalkanların yöreselliği dışında, her yanıyla bir Likya kentidir İslamlar.

27 F. Işık, “Likya Kaya Tapınakları”, 1994 Anadolu Konf. 1995, 118 vd. Res.18.

28 F. Işık, age., 118.

29 Bu konuda geniş bilgi için bak. F. Işık, age., 110 vd.; N. Çevik, Urartu Kaya Mezarlarında Ölü Kültüne İlişkin Mimari Elemanları, TürkAD 1992 (Baskıda).

30 F. Işık, “Zur Entstehung Physischer Felsdenkmäler”, AnatSt XXXVII, 1987, 163 vd.

31 bk. dn. 27.

32 J. Zahle, Jdl 94, 1979, 373 vd. Abb. 68.

33 age., 344 Abb. 69.

Armutlu³⁴: Akçay'ın güneydoğusunda yeralan Armutlu Köyü'nde 1 kaya lahti ve 4 kaya mezarı vardır. Mezarların herbiri ayrı bir kümeye girer: biri salt girişi olan yalın, ikisi ahşap yapı cephesine sahip ev tipi (Res.12), diğeri ise ev tipi mezarların semerdamlılarındanandır (Res.13). Üst örtüde benzerlerin Antiphellos ve Hoyran'dan bildiğimiz mezarın, karşısındaki kayalıkta ölü kültüne yönelik açılmış nişler de vardır³⁵. Geniş bir alana yayılı mezarlardan belli ki Armutlu'da yoğun bir Likya yerleşimi sözkonusuudur. Bunu, köy içinde evlerin altında gözükken erken duvarlar da desteklemektedir.

Kaya mezarlarının tamamı çeşitli ahşap yapı konstrüksiyonlarından uyarlanmadır. "Erken Tunç Çağ'dan beri bilinen ahşap kulübeler ve belli ki bugün henüz yapılarını bilemediğimiz evler kaya mezarlarına aynen yansımıştır"³⁶. Günümüzde eski gelenekte yapılmış sedir ağacından büyülü küçülü barakalar zahire depoları olarak hala kullanılmakta ve kıyı Likya ile yayla arasındaki ortak mimari geleneği yansıtmaktadır. Düz damlı ya da çatılı olabilen konutlar, tüm çeşitleriyle, olduğu gibi kayalardaki ölü evlerinde kullanılmışlardır. Yüksek gövdeli dikme mezarlar ve lahitler bile salt mezarlara özgü görünümlerine karşın, diğerlerinde olduğu gibi örneklerini³⁷ yine günlük yaşamdan, kule gövdeli semerdamlı arı kovanlarından alırlar³⁸. Aslında bu çok eski, yerli Anadolu bir yapı formudur: Karataş'ın orta Tunç Çağlığı (2500-2000) katmanında ile geçen çark yapımı seramik Hititler'le Elmalı Yaylası'nın ilişkilerini belgelerken³⁹, üstlerindeki semerdamlı konut çizimleri de, kaya lahitlerindeki mimari geleneğin aslında İÖ. 3. hatta 4. bine kadar inen yerli bir yapı geleneği olduğunu göstermektedir⁴⁰.

Höyükler, tümülüsler ve klasik yerleşimler açıkça göstermektedir ki, Elmalı Yaylası Neolitik'ten günümüze kadar kesintilerle de olsa yoğun yerleşim görmüştür. Bu yerleşimlerden alınan veriler, Elmalı Ovası'nın başlangıçta Anadolu Neolitik ve Kalkolitiği'yle içe içe olduğunu ve Demir Çağ'da bu ilişkisini Frig'le sürdürdüğünü belgelemektedir.

Elmalı Yaylası'nın tartışılagelen yanlarından biri de Likya ile bağlantısıdır. Son araştırmalarımızda yaptığımız saptamalar, özellikle kaya anıtlarındaki birlilik, Likya'nın kuzeyde Elmalı'nın güneyine kadar çıktıığını açıkça göstermiştir.

Arkeoloji, geçmişi en iyi gören bilim dalıdır. Bu bağlamda çevre biliminin de arkeolojiden yararlanması kaçınılmazdır. Elimizdeki yüzlerce yazıt, kabartma ve arkeolojik belgede birçok alanın eski halini görüp günümüzle karşılaşırken, aslında gelecekte tüm çevremizi ellerimizle nasıl tanınmaz hale getirebileceğimizi de belgelemiş olmaktayız. Dün Elmalı'nın doyumsuz doğasında onunla karışık yaşayan eski yayla insanların bizden daha şanslı oldukları anlaşılmaktadır. Çevre konusunda bizim de çocuklarımızdan şanslı olacağımız ne yazık ki çoktan bellidir. Ayılar ve balıklar, onları avlayanlarla birlikte artık salt kabartmalarda kalmıştır⁴¹.

34 Armutlu konusunda ilk bilgileri, İslamlar ve Kızılıca'da olduğu gibi Mellink verir: "Local, Phrygian, and Greek Traits in Northern Lycia", RA, 1976, 23.

35 Anadolu'da köklü bir geçmişi olan tapınum nişlerine ilişkin bk. F. Işık, Die Felsheiligtümer Urartus und ihre Beziehungen zu denen der Hethiter und Phryger (1995) 29 Abb.36. 120; Ölü Kültüle ilgili olarak da, N. Çevik, "Urartu Kaya Mezarlarında Ölü Kültüne İlişkin Mimari Elemanlar", TürkAD 1992 (Baskıda); N. Çevik, Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri (1997, Baskıda).

36 F. Işık - H. Yılmaz, HABITAT II / 1996, 171 vdd.

37 Tüm Likya'dan örnekleri bilinen semerdamlı yüksek gövdeli gömütlerin yerel mimarideki benzeri olan arı kovanlarından bugün artık çok az kalmıştır. Bunlarından biri için bak. Mellink, age., Res.3.

38 Sayıları gittikçe azalan bu "kara kovanların" son örnekleri Sögle'den bilinmektedir. (K. Kjeldsen - J. Zahle, "Lykische Gräber", AA 3, 1975, 344 vdd., Abb. 25 vd.).

39 Girit-Phaistos'da ele geçen disk üzerindeki şekillerin, V.J. Kean, The Disk form Phaistos (1985) 60 vd.; A.J. Evans, Scripta Minoae I-II "The Phaistos Disk", 1909 Semahöyük pitosu üzerinde çizili semerdamlı yapıyla M. Mellink, Kadmos II-I, 1964 "Lycian Wooden Huts and Signs 24 on the Phaistos Disk" 1 vd., Res. 6.7.11; ay., AJA 74/3, 1970 Lev.56 Res.9, beneszmesi Phaistos diskinin Likya'dan gitmiş olabileceği savını beraberinde getirmiştir. Ancak; diskteki semerdamlı ideoagram Kean'e göre "tapınak yedi libasyon kabı" cümlesindeki "tapınak"ı temsil etmektedir: Kean, age., 89 No:29. O halde disk ve Karataş pitosundaki semerdamlı lahitin ilişkisini tekrar gözden geçirmeye yarar vardır.

40 M. Mellink, "The Remains of Second Millennium B.C. Habitation at Karataş-Semayük", KST VII. 1985, 287; Yakar, age., 128.43 Kızılbel mezarı kuzey duvarında yeralan duvar resminden, M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia, 1970" AJA 75, 1971 Fig.15. Karagöl ve Avlan'da sadece avlanılmadığı, aynı zamanda sandalla ulaşımın da sağlandığı anlaşılmaktadır.

41 Kızılbel mezarı kuzey duvarında yeralan duvar resminden, M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia, 1970" AJA 75, 1971 Fig.15. Karagöl ve Avlan'da sadece avlanılmadığı, aynı zamanda sandalla ulaşımın da sağlandığı anlaşılmaktadır.

SUMMARY

Elmalı Plateau in the Light of New Discoveries

The subject matter of this article is the newly discovered settlements of antiquity, and especially that of İslamlar Village, unknown until the preliminary surveys were carried out recently, which brings light to the rather obscure periods in the history of the Elmalı plateau.

Kızılca: On the hill slope where the village is situated, two tombs were found on the surface of rocks, cut in the classical Lycian style. That Pericles' name is mentioned in the inscription, in the Lycian language below one of the tombs, is an important indicator for the region's being within the Lycian domain and thus having a particular connection with Limyra in the classical age.

İslamlar: The ruins located on the hill to the NW of the village contain examples which are unique, in addition to the examples which we are familiar with in their similarity to those from coastal Lycia. The first one of these is the an open-air rock cut sanctuary. The other, a tomb of two stories with the front cut in imitation of wood work, has traces of corpses laid out in wooden sarcophagi on "klines". In the relief on the grave, a man is depicted as having a drink, while reclining on a "kline", between two seated women and three smaller figures serving them. There is another relief at this site carrying a bear hunting scene.

Armutlu: Here, five tombs of different types were discovered. The dispersion of graves over a large area is evidence for the existence of a densely populated Lycian settlement in this place also.

These findings, especially the unity of style in the rock cut monuments, clearly show that Lycia once extended as far north as the southern outskirts of Elmalı, and that the scale of settlement was of such dimensions as to exceed any transitory function.

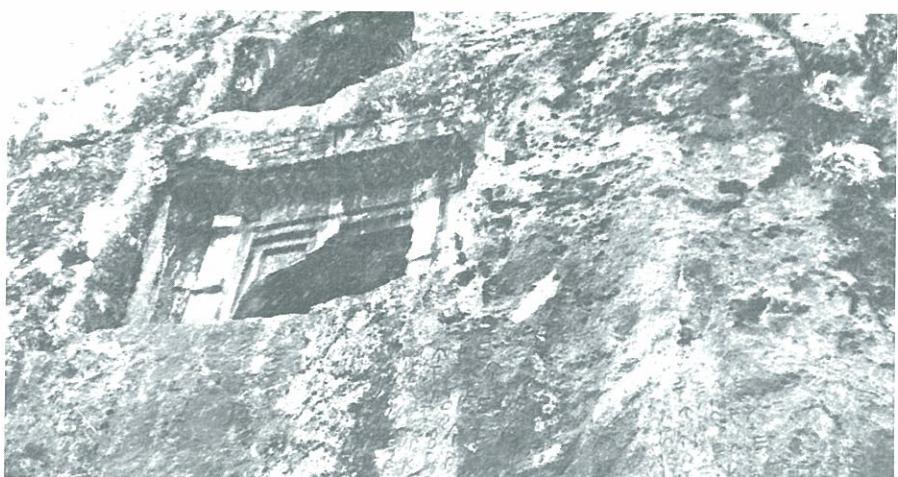

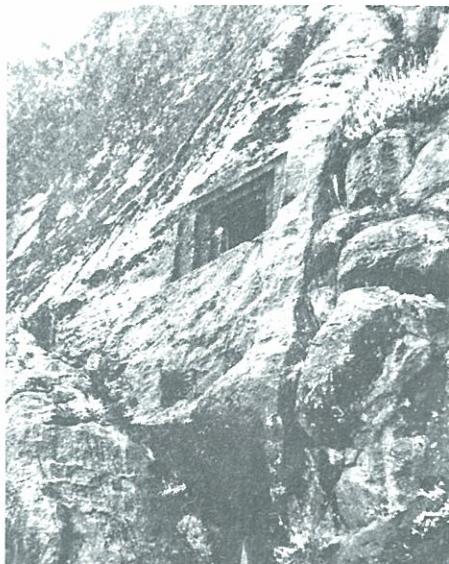
Res. 1 : Karataş Höyük.

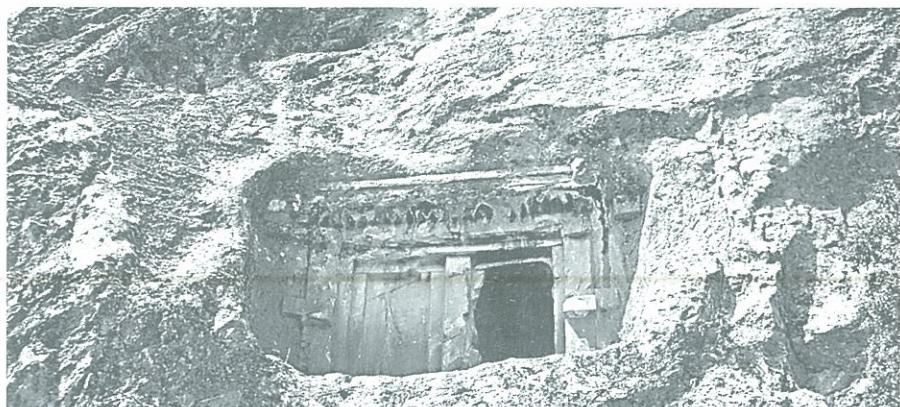
Res. 2 : Hacımusalar Höyük.

Res. 3 : Elmalı- Kızılca, kaya mezarı ve Likçe yazıt.

Res. 4 : Elmali- Kızılca, kaya mezari.

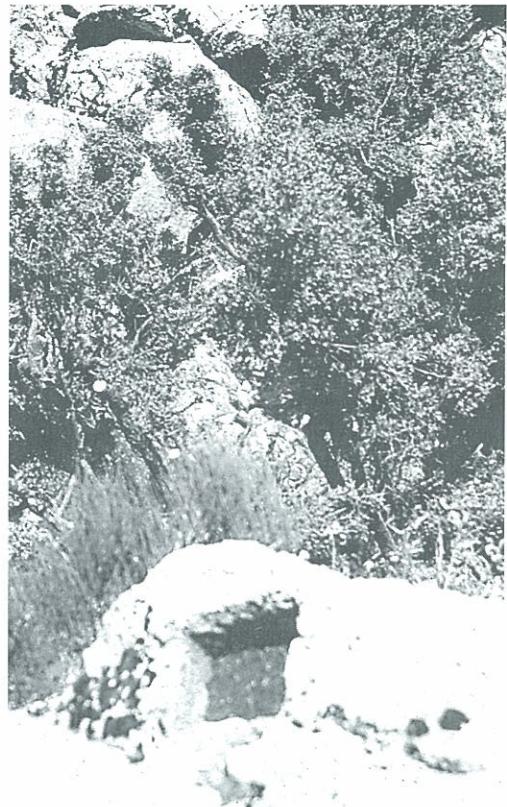
Res. 5 : Elmali- İslamlar, kaya mezari.

Res.6 : Elmali- İslamlar, bitmemiş lahit teknesi.

Res.7 : Elmalı- İslamlar, zıvanasıyla birlikte kayaya işlenmiş stel.

Res.8 : Elmalı- İslamlar, stel zivana yuvalarından biri.

Res.9 : Elmalı- İslamlar, basamaklı sunak ve üstündeki sunu çanağı.

Res.10 : Elmali- İslamlar, “Aytaşı”.

Res.11 : Elmali- İslamlar, kaya mezarlari ve kabartmalar.

Res.12 : Armutlu, kaya mezari.

Res.13 : Armutlu, semerdamlı kaya mezari.